

Sällskapsdjurens betydelse för de äldres välbefinnande

Emma Gäddnäs

Handledare: Maria Forss

Förnamn Efternamn

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	5566
Författare:	Emma Gäddnäs
Arbetets namn:	Sällskapsdjurens betydelse för de äldres välbefinnande
Handledare (Arcada):	Maria Forss
Uppdragsgivare:	Stiftelsen Silviahemmet
<p>Sammandrag:</p> <p>Denna studie undersöker sällskapsdjurens betydelse för de äldres välbefinnande. Syftet med studien är att diskutera vad sällskapsdjur betyder för de äldres välbefinnande och vad djur kan betyda för de äldre som bor på äldreboende. Frågeställningarna i studien lyder "Vilken betydelse har sällskapsdjur för de äldres välbefinnande och deras känsla av delaktighet?" och "Vilken betydelse har sällskapsdjur inom äldreomsorgen?" Metoden som används för att svara på frågeställningarna är både tidigare forskning inom områdena sällskapsdjur och äldre och äldre och ensamhet, samt en tematisk intervju, där sammanlagt svaren av fem informanter används till att besvara frågeställningarna. Informanterna består av två professionella (en hundkonsult och en hundterapeut) och tre äldre individer som bor på äldreboende där djur antingen bor, eller ibland är på besök. Informanterna är bosatta både i södra Finland och i Österbotten. Studiens teoretiska referensram består av ett meningsfullt liv för den äldre, djur i vård, djur och äldre och på vilket sätt djur främjar känslan av delaktighet. Studien fokuserar på och begränsas till den äldres perspektiv och hens upplevelser och åsikter om hur det är att vara i kontakt med sällskapsdjur. I studiens resultat framkommer det att sällskapsdjur har en positiv inverkan på den äldres mentala, sociala och fysiska hälsa och välbefinnande och att de äldre gärna bor tillsammans med djur på äldreboendet. Samtidigt medför djur på äldreboenden en del svårigheter, såsom allergier, rädslor och ansvar, vilket kan vara orsaker till varför vissa äldreboenden väljer bort djur.</p>	
Nyckelord:	Sibbo projektet, Stiftelsen Silviahemmet, sällskapsdjur, fördelar, nackdelar, äldreboende, äldreomsorg, äldres välbefinnande
Sidantal:	35 + 6 bilagor
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	6.6.2016

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social Services
Identification number:	5566
Author:	Emma Gäddnäs
Title:	Pets improve the well-being of the elderly
Supervisor (Arcada):	Maria Forss
Commissioned by:	Stiftelsen Silviahemmet
<p>Abstract:</p> <p>This study examines benefits that pets have on the well-being of the elderly. The purpose of this study is to discuss how the pets can profit the elderlies' well-being and what pets can mean to the elderly who live at elderly care homes. The question formulations of the study are "What kind of meaning do the pets have on the elderlies' well-being and their sense/feeling of participation?" and "What is the purpose of using pets in geriatric care?" The methods that are used to answer the question formulations are both previous research within the areas of pets and elderly, and elderly and loneliness, plus a thematic interview, where the answers of the five informants are being used to answer the question formulations. The informants consist of two professionals (one dog consultant and one dog therapist) and three elderly individuals who live at elderly care homes, where pets either live or come to visit. The informants live in both southern Finland and Ostrobothnia. The theoretical frame of reference of the study consists of a meaningful life for the elderly, pets in nursing, elderly and pets, and in what way the pets encourage the feeling of participation. The study focuses on, and is limited to the elderly's perspective and her experiences and opinions of what it is like to be in contact with pets. The results of the study show that pets have a positive action on the elderly's mental, social and physical health and well-being, and that the elderly gladly live together with pets at the elderly care home. At the same time pets at elderly care homes bring some difficulties, like allergies, fears and responsibility, which can be the reasons why some elderly care homes choose to not have pets there.</p>	
Keywords:	Sibbo projektet, Stiftelsen Silviahemmet, pets, advantage, disadvantage, elderly care home, geriatric care, the well-being of the elderly
Number of pages:	35 + 6 appendixes
Language:	Swedish
Date of acceptance:	6.6.2016

INNEHÅLL

Inledning.....	5
1.1 Arbetslivsrelevans	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsning.....	6
2 Tidigare forskning	6
2.1 Djur förbättrar människors hälsa	7
2.2 Djur kan minska depression hos människan.....	7
2.3 Sammanfattning av tidigare forskning.....	8
3 Teoretisk referensram	8
3.1 Delaktighet för äldre	9
3.2 Djur i vård	11
3.3 Djur främjar känslan av delaktighet	13
3.4 Sammanfattning	16
4 Metodval och arbetsprocess.....	16
4.1 Tematisk intervju	17
4.2 Innehållsanalys.....	18
4.3 Validitet och reliabilitet.....	19
4.4 Etiska reflektioner	20
5 Resultat	21
5.1 De äldres svar	21
5.1.1 Djur bidrar till positiva känslor hos de äldre och hos personalen	21
5.1.2 Negativa sidor med att ha sällskapsdjur på äldreboenden	22
5.1.3 Äldres känsla av delaktighet och upplevelse av att bo på äldreboende	23
5.2 De professionellas svar – djur är viktiga inom äldreboenden.....	24
6 Diskussion	25
6.1 Resultatdiskussion.....	26
6.1.1 Vilken betydelse har sällskapsdjur för de äldres välbefinnande och deras känsla av delaktighet?	26
6.1.2 Vilken betydelse har sällskapsdjur inom äldreomsorgen?	27
6.2 Metoddiskussion.....	30
Källor	33
Bilagor	36

INLEDNING

Det är påvisat att en individ med ett väldigt litet eller begränsat socialt nätverk löper 60 % högre risk att utveckla demens, än de individer som har ett mer utbrett socialt nätverk (Fratiglioni et al. 2000). Det är också forskat i att äldre dementa individer som har aggressionsproblem, kan bli mer lugna och mindre aggressiva om de har tillgång till ett akvarium att titta på (Fossey & Lawrence, 2013:308). Vidare har Stanley et al. (2013:397) diskuterat att genom att de äldre får möjlighet att ta hand om ett djur, kan känslan av att vara viktig och betydelsefull öka och upplevelsen av att vara ofrivilligt ensam kan minska.

Därför är syftet med denna studie att gå djupare in i vilken betydelse sällskapsdjur egentligen har för de äldres välbefinnande, samt vilken betydelse sällskapsdjur har inom äldreomsorgen. Begreppet välbefinnande ingår i Världshälsoorganisationens (WHO, 1946) definition av hälsa, som innebär en känsla av fysiskt, socialt och mentalt välbefinnande (WHO, 2016).

Den här studiens referensram består av en meningsfull vardag för den äldre, delaktighet hos den äldre, djur som främjar delaktighet och djur i vård. Meningsfullhet och delaktighet är begrepp som har en stor koppling till både den sociala och mentala hälsan, och som inom socialpedagogiken är två centrala begrepp.

1.1 Arbetslivsrelevans

Resultatet från denna studie kommer att kunna användas både internationellt och nationellt. De som arbetar med äldre (sjukskötare, fysioterapeuter, ergoterapeuter, socionomer, närvårdare osv) kommer förhoppningsvis lära sig om fördelarna och vilka eventuella nackdelarna som kan uppstå genom att ha sällskapsdjur på äldreboenden och att dessutom förstå hur djuren kan främja de äldres hälsa och välbefinnande. Denna studie görs för äldreboendet Silviahemmet i Helsingfors, men tillhör Sibbo Projektet som har som syfte att främja de äldres hälsa och välbefinnande inom äldreomsorgen i Sibbo kommun.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att diskutera vad sällskapsdjur betyder för den äldres välbefinnande och vad detta kan betyda för de äldre som bor på äldreboenden.

Frågeställningarna i denna studie lyder;

- Vilken betydelse har sällskapsdjur för de äldres välbefinnande och deras känsla av delaktighet?
- Vilken betydelse har sällskapsdjur inom äldreomsorgen?

1.3 Avgränsning

Green Care är en verksamhet med koppling till naturen och landsbygdsomgivningen som arbetar för att främja människors livskvalitet och välmående. Inom Green Care används många olika djur-och naturmetoder, såsom rid-och trädgårdsterapi, ekopsykologiska metoder och socialpedagogisk hästverksamhet. Green Care passar både för individer som är i behov av nya tanke-och tillvägagångssätt och för de individer som genomgår rehabilitering vid en institution, eftersom aktiviteter som berör naturen kan möjliggöra känslan av delaktighet och empowerment hos individerna. (Green Care, 2016)

Även fastän Green Care också skulle passa till denna studie kommer det inte att tas fasta på det, eftersom det skulle bli en alltför bred studie att nämna den delen också. Därför fokuseras det i denna studie endast på hur djur kan påverka den äldres mentala, sociala och fysiska hälsa och välbefinnande, men också vilka för-och nackdelar det finns med att ha med djur i vården.

2 TIDIGARE FORSKNING

Det finns redan mycket forskning om hur djur påverkar de äldre hälsa och välbefinnande. Fossey & Lawrence (2013), Stanley et al. (2014) och Knights & Edwards (2008) är exempel på några forskare som har diskuterat detta och kommit fram till väldigt liknande resultat; den äldres fysiska, emotionella och sociala hälsa kan påverkas positivt då den äldre får vara i nära kontakt med ett sällskapsdjur.

Tidigare forskning som har använts till denna studie är artiklar om hur djur kan främja människors hälsa (*Se bilaga 1 Sammanfattning av tidigare forskning*). Källorna berör inte bara äldre individer, utan också individer i yngre ålder. Artiklarna hittades via databaserna EBSCO och Sage Journals Online (Sage Premier) med sökorden "animals & depression & mental health", "dog ownership & elderly & benefits", "loneliness & pets" och "animal therapy & elderly care". Årtalen begränsades från 2005 till 2016 och till full text document, Academic Journals och Peer Reviewed, för att få uppdaterad och pålitlig fakta. Alla artiklar som hittills använts är på engelska, eftersom det inte har funnits relevanta svenskspråkiga artiklar.

2.1 Djur förbättrar människors hälsa

Det är forskat i att interaktionen mellan djur och människor kan förbättra den mentala och fysiska hälsan hos alla individer, oberoende av ålder och kön. Regelbundna besök med djur på äldreboenden har visat sig ha olika positiva effekter på den äldres hälsa; blodtrycket sänks och spänningar, orolighet och stress minskar. Redan genom att ha ett akvarium i matsalen på ett äldreboende kan den dementa äldres matlust öka och deras aggression minska. (Fossey & Lawrence, 2013:308)

Äldre djurägare, oberoende av kön, påstås vara 36 % mindre benägna att känna sig ensamma, eftersom djuret kan fungera som ett samtalsämne människor emellan, eller också fungera som en samtalspartner. På så sätt kan djuret bli en meningsfull resurs för att skapa nya sociala relationer till andra människor (Stanley et al. 2014). Detta syns speciellt på de äldreboenden där olika djur används för att uppmuntra de äldre att inleda konversationer med andra äldre (Knight & Edwards, 2008).

2.2 Djur kan minska depression hos människan

Att som människa vara i kontakt med bondgårdsdjur kan minska depressionssymptom, främja den mentala hälsan och få självkänslan att öka, menar Pedersen et al. (2012). Liknande resultat nämner också Fossey (2013); att införa djur i äldreboenden har goda effekter på den äldres hälsa; känslor av att vara spänd och ensam lättar och den äldre

kan lättare handskas med svåra kriser. Vidare nämner Fossey (2013) att den äldre individen också kan börja känna sig mer motiverad att delta i aktiviteter tack vare djur.

Genom att den äldre får möjlighet ta hand om ett djur, kan hen känna att hen har ett ansvar, att hen är värdefull och att hens insats är behövd. Forskning om mänskliga interaktioner visar att genom att kunna stödja andra, mer än att själv få stöd, kan det resultera i större hälsoeffekter hos den stödjande individen, vilket också verkar gälla i relationen mellan människa och djur, i de fall då människan får möjlighet att ta hand om ett djur (Stanley et al. 2013: 397).

2.3 Sammanfattning av tidigare forskning

I alla de artiklar som berör ämnet djur och människors hälsa, framkommer relativt liknande resultat; djur kan få människor att må bättre psykiskt, fysiskt och socialt på olika sätt. Metoderna som författarna använt sig av i sina forskningar har dock varierat. Stanley använde sig av enkätundersökning, medan Knight & Edwards kom fram till sina resultat med hjälp av en diskussionsgrupp på 10 deltagare. Liknande metod som Knights & Edwards använde sig av hade Fossey & Lawrence också; de ordnade 15 diskussionsgrupper på olika äldreboenden, där diskussionsgrupperna bestod av 3-16 deltagare var. Slutligen användes i Pedersen et al.'s forskning en kvalitativ studie som var inspirerad av ett fenomenologiskt-hermeneutiskt perspektiv.

3 TEORETISK REFERENSRAM

Det blir allt mer populärt att använda djur inom vården på grund av alla hälsoeffekter som sällskapsdjuren för med sig. Det är påvisat att människors humör kan ändras märkvärt till det bättre och att sociala kontakter kan skapas lättare genom att vara i kontakt med djur, men att också de fysiologiska förändringar som inträffar, så som att blodtrycket sänks och stressen minskar, är en orsak till varför vi dras till djuren. (Fossey & Lawrence, 2013:308, Stanley et al. 2014)

I detta kapitel tas det upp historia om hur människan kom i kontakt med djuren, på vilka olika sätt djur används inom vården, vad som är för- och nackdelarna med djur inom

vård och vad som är viktigt att tänka på då djur används inom vården, men också vad det socialpedagogiska begreppet delaktighet innebär och hur djur kan främja känslan av delaktighet.

3.1 Delaktighet för äldre

Delaktighet har olika betydelser som kan förklaras med bland annat orden självbestämmande, makt och påverkan. Delaktighet består enligt Molin av två sorters djup; individens ansvar och engagemang på mikronivå och på makronivån handlar delaktighet om att individen har möjlighet att påverka samhället och demokratin. (Åhnby, 2012: 13-14)

Delaktighet innebär alltså att en individ, i detta fall den äldre, har medinflytande och aktivt är involverad i en livssituation (Roos, 2009:19). Denna involvering bedöms utgående från hur den äldre upplever och interagerar i situationen, och har ingenting att göra med vad den äldre klarar av och vad hen presterar. I de flesta fall är delaktighet knutet till en aktivitet, och det kan därför ses som en process där en interaktion pågår mellan den äldre och andra människor. (Gustavsson, 2004)

Att åldras kan ses som en riskfaktor för en icke önskad ensamhet och isolering. Vänner och partners dör, kroppen ger upp och man blir i behov av andras hjälp för att klara vardagen, men också svårigheter att ta sig från ställe till ställe ökar, vilket bidrar till mindre socialt umgänge. För många individer är det svårt att acceptera att man inte längre är självständig och inte klarar sig själv; det är därför viktigt att den professionella fortsätter att uppmana den äldre individen att göra så mycket som möjligt själv också, så att den äldre kan fortsätta känna sig värdefull och delaktig i sin omvårdnad. (Jönson & Harnett, 2015: 144-145)

Ensamhet och isolering kan ibland vara riskfaktorer för att utveckla psykisk ohälsa. Individen kan lida av dålig självkänsla, ökad osäkerhet och minskad kompetens i sociala relationer. Att få delta i olika sociala situationer är inte en lösning på problemet, utan det kan istället ses som ett redskap i en process där man får möjlighet att öka självkänslan och kompetensen att umgås med andra. (Jönson & Harnett, 2015: 146-147)

Som ett psykologiskt mått på en individs välbefinnande används ofta Antonovskys (1991) begrepp KASAM - känsla av sammanhang. KASAM innebär att individen upplever omgivningen som begriplig, hanterbar och meningsfull. Det är mer fokus på hur individen "tar det" än "har det", eftersom välbefinnandet och eventuella problem under senare tiden av livet till stor del har att göra med hur individen tolkar sina upplevelser och erfarenheter. Att åldras innebär tyvärr ofta svårigheter med att passa in i miljön på grund av bland annat olika funktionsnedsättningar som ofta uppstår i högre ålder. Socialt arbete går därför till stor del ut på att försöka hitta lösningar för att anpassa miljön efter den äldre individen (universal design), och inte tvärtom. (Jönson & Harnett, 2015: 61-64)

Nordens välfärdscenter (2013: 38-41) nämner hur viktigt det är att de professionella som arbetar med äldre förstår att det är den äldre som vet bäst. De äldre individerna som är beroende av tjänsterna som äldreomsorgen erbjuder, har ofta en så kallad svag konsumentsoverhördhet, vilket innebär att de vet att någonting är dåligt, men de kan sakna medel för att säga ifrån (t.ex. lida av demens eller afasi, de har inga utomstående kontakter eller anhöriga). De professionella måste därför veta vad som är viktigt för den äldre individen; det gäller att som professionell vara kritisk och uppmärksam och att se till att den äldre individens hälsomål samt livskvalitetsupplevelse står i fokus.

Omvårdnad inom äldreomsorgen måste alltså alltid utgå från den äldres medverkan – den äldre måste få ha inflytande över den omvårdnad hen får. Tyvärr är det inte alltid så i praktiken, eftersom de äldres låga ställning i samhället kan leda till svårigheter med att få ha makt över den vård de får. Vårdarna har oftast mycket mer makt än de äldre, vilket blir ett hinder för de äldres delaktighet. Vårdarens uppgift är alltså att stöda och hjälpa, inte att bestämma hur de äldres dag skall se ut. (Roos, 2009: 19-20)

Enligt Roos (2009) hör till delaktigheten *självbestämmanderätt*, som innebär att den äldre själv ska få bestämma över de val som rör hen. Vidare hör till delaktigheten också *bibehållandet av de egna funktionerna*; det är viktigt att låta den äldre individen få göra så mycket själv som hen klarar av i vardagen. För att den äldre ska kunna bevara sina egna funktioner är det alltså väldigt viktigt att vårdarna inte tar över och uträttar funktionerna åt de äldre (så som att exempelvis klä på den äldre för att spara tid, även fast

den äldre klarar av det själv), eftersom det är i de situationer som den äldres egen aktivitet efterfrågas, som hen upplever kontroll över sin situation och som hen känner sig bekräftad. (Roos, 2009: 20,22-23)

Delaktighet är alltså något som man kan uppnå genom ömsesidighet och det går inte att bedöma hur delaktig den äldre är om det inte finns ett sammanhang. Det beror helt på situationen hur delaktig den äldre känner sig, men det är också delvis den äldres personlighet och miljön den äldre vistas i, som påverkar samspelet mellan den äldre och de andra och bidrar till känslan av delaktighet. (Gustavsson, 2004)

Sammanfattningsvis innebär delaktighet kort att det finns både interna och externa förutsättningar för att en individ ska bli delaktig, alltså att delaktighet består av både miljö- och individrelaterade perspektiv. Det betyder att den äldres vilja och förmåga till att bli delaktig, samt vid vilka tillfällen den äldre individen erbjuds att bli delaktig, måste tas i beaktande för att den äldre ska kunna känna sig delaktig. (Kåhlin, 2015: 17-18)

3.2 Djur i vård

För mellan 10000 - 12000 år sedan började hundarna söka sig närmare människorna eftersom de insåg att det var ett bekvämare sätt att leva på, då de lättare kunde få föda från människornas sopor än från resultatlösa jakter. Människorna började då utnyttja hundarnas luktsinne för att kunna fånga bytesdjur och sedan dess har hundarna fått arbeta för människorna. Idag fungerar hundar främst som sällskapsdjur, men de används också som bland annat terapihundar, blindhundar, knarkhundar, som polishundar och inom vården. (Millan & Peltier, 2006)

Det framkommer tydligt att djur har en positiv inverkan på oss människor. Inom äldre vården används sällskapsdjur allt mer och mer, speciellt hundar. Blackshaw et al. (1995) utförde sin forskning under en 20 månaders lång tid, för att se hur hundar verkade på äldre som bodde på äldreboenden. Forskningen utfördes med hjälp av en hund som var där regelbundet, samt med en annan hund som kom på besök endast ibland. Effekterna av den ”regelbundna hunden” var någorlunda bättre jämfört med hunden som kom på

besök; men överlag upplevde de äldre att de fick mer stöd och trygghet, samt att de hade en bättre sinnesstämning då de var i kontakt med hundar. (Wijk, 2004)

Det är också forskat i att djuren har en stor betydelse i vårt liv då vi genomgår en kris, eller då livet förändras på något sätt, exempelvis vid pensionering eller vid flytten till ett äldreboende. Att äga en katt kan hjälpa en äldre människa avsevärt, speciellt om hen tillhör kategorin ”ensam äldre”. Bergler (1992) kom fram till att kattägare har en tendens att vara mer nöjda med sin livskvalitet och sin hälsa och att de kan se mer positivt på deras vardag, eftersom riskfaktorerna som finns för ensamma äldre (psykisk, fysisk och social understimulering) minskar markant ifall den äldre har möjlighet att umgås med en katt. (Wijk, 2004)

År 1964 grundade barnpsykologen Dr. Boris Levinson begreppet djurterapi. Levinson hade under sina terapisessioner med sina klienter märkt att hans klienter blev mindre nervösa och var mer villiga att delta i terapin om hans hund Jingles deltog. Klienter som tidigare hade vägrat prata, började interagera med hunden och vågade öppna upp om sina problem. Hunden fungerade alltså som en slags anknytning och underlättade relationerna mellan Dr. Levinson och hans klienter. (Goddard & Gilmer, 2015)

Genom att också införa terapihundar i terapiarbetet med autistiska barn, kan barnen få ut mera från sina terapisessioner. Silva et al (2011) kom med sin engångsfallstudie fram till att övervakade interaktioner mellan det autistiska barnet och terapihunden, ökade beteenden hos barnet som var accepterade av samhället, minskade på barnets frånvarande beteende och gjorde barnet mera lekfullt, fokuserat och mer medvetet av hens sociala miljö. (Goddard & Gilmer, 2015)

Det finns i huvudsak två olika metoder som används inom djur i vården; AAT (Animal-assisted Therapy) och AAA (Animal-assisted Activity). AAA innefattar aktiviteter som involverar djur som besöker klienterna eller patienterna. Här använder man sig inte av något specifikt bemötande- eller behandlingsmål, utan det kan till exempel gå ut på att volontärer besöker äldreboenden eller barnhem, så att de äldre eller barnen får möjlighet att umgås med, klappa, leka med och ta hand om djur, exempelvis kan klienterna få hålla djuret i famnen eller så kan djuret uppträda för klienterna. Däremot är tanken inom

AAT att djuret skall ingå i klientens rehabiliteringsplan, speciellt för de individer som har fysiska, sociala, emotionella eller kognitiva svårigheter. Varje terapisession har alltså ett mål och varje klient har egna individuella aktiviteter med djuret; exempelvis kan målet inom fysioterapin vara att klienten skall försöka gå en kort sträcka med hunden eller så kan ett annat mål vara att klienten skall öppna en burk med djurgodis, bryta godiset i mindre bitar och sedan mata djuret med det. (Goddard & Gilmer, 2015)

Det som är viktigt att tänka på i arbetet med djur inom vården, är att djuret alltid kommer först – det är inte längre klienterna som kommer i första hand, utan det är djuret. Det beror på att ifall djuret inte mår bra, är stressat, har ont eller dylikt, kommer djuret att reagera utåt genom att till exempel bita. Detta kan få förödande konsekvenser, så därför är det viktigt att se till att djurets behov så som rastande, matning, lugn miljö etc, tas i beaktande och att djuret har en egen vrå att gå till då det behöver vara för sig själv. Om djuret spenderar långa dagar på jobbet, eller om djuret bor där, är det speciellt viktigt att djuret själv kan få gå iväg till en lugn plats och vara ifred. Det är också viktigt att den i personalen som är ansvarig för djuret ska vara beredd på att vid behov avbryta jobbdagen och gå hem med djuret ifall djuret mår illa eller vantrivs. (Hundkonsult, 12.2.2016)

Vidare är det också viktigt att tänka på att man endast har friska, lugna, mentalt stabila djur med i vården och att man är noga med att kontrollera djurets päls för att undvika fästingar, klippa klorna för att undvika riv-och fallskador och att vaccinera och avmaska djuret regelbundet. För att undvika smittor från djur till människa, är det bra att vara noga med den personliga hygien och att alltid tvätta händerna innan måltid och att se till att djuret har en god munhygien, eftersom bland annat tandsten hos hundar resulterar i dålig andedräkt och en ökad mängd bakterier. (Beck-Friis et al. 2007: 91)

3.3 Djur främjar känslan av delaktighet

Som redan nämnts, så anses djur kunna fungera som ett samtalsämne, vilket kan öka chanserna för att två eller flera individer skall börja inleda en diskussion. Genom att använda sig av AAT kan klienten få hjälp att öva sina sociala färdigheter och på så sätt också lättare skapa sociala relationer (Goddard & Gilmer, 2015).

Studier visar att hundar och människor har upp till 75 % samma genetiska koder och att våra nervceller har liknande kemiska uppbyggnader som hundars, medan mönstret av den elektriska aktiviteten är helt identisk (Kirkness et al. 2003). Hundar pratar inte vårt språk, men både det att sociala interaktioner är viktiga för hundar och det att hundar både lockar fram och svarar på känslor och beteenden hos deras matte/husse, tyder på att de verkligen kan förstå och kan kommunicera med oss människor på oräkneliga sätt. (Walsh, 2009: 468-469)

Därför är det inte ovanligt att känna att man har en bättre relation till sitt djur än till sina medmänniskor. Det betyder inte att djurälskare hellre ersätter sina mänskliga relationer med djur, utan för de flesta djurälskare innebär det att de har en stor kapacitet att älska, känna empati och medlidande för sina medmänniskor och djur. Kurdek (2008) kom med sin forskning fram till att universitetsstudenter som var väldigt fästa vid sina hundar, var också väldigt nära sina föräldrar, syskon och vänner och de hade väldigt lite ångest och försökte sällan undvika obekväma situationer eller människor. Detta betyder alltså att de individer som upplever stigma eller blivit marginaliserade, kan allt mer börja uppskatta djurens närhet eftersom djur inte dömer någon, till skillnad från människor. (Walsh, 2009: 468)

Då det gäller äldreboenden är det vårdarens ansvar att både minska på ensamhetskänslor hos den äldre individen och att försöka främja den äldres sociala hälsa, genom stödja den äldres sociala nätverk - oberoende om det rör sig om människor eller djur. I Krause-Parellos (2008: 4-5, 12) forskning påvisas det att de individer som saknar mänskliga relationer, kan ersätta de mänskliga relationerna genom att istället etablera stödjande relationer till sällskapsdjur. Detta sätt att söka stöd och tröst hos ett djur (*Pet attachment support*) definieras teoretiskt som ett starkt, känslomässigt påverkat förhållande mellan en individ och ett sällskapsdjur och anses därigenom vara en copingstrategi.

Att vara i interaktion med sällskapsdjur kan alltså ge en individ ett bättre liv. I en longitudinell studie som pågick i mer än två årtionden i Tyskland och i Australien, framkom det att de individer som under en lång tid hade haft ett sällskapsdjur var de hälsosammaste individerna, medan de som inte längre ägde ett djur, eller aldrig hade ägt ett, var de som hade flest hälsoproblem. I en annan studie kom man fram till att de individer som

diagnostiserats med schizofreni, blev i kontakt med djur mindre apatiska och de upplevde också att deras liv blev mer meningsfullt, medan depressiva individer kunde förändra sitt synsätt på sig själv till det bättre, tack vare att de interagerat med ett djur. Dessutom kunde det upplevas lättare att involveras i olika miljöer på ett icke hotfullt sätt då ett djur var med. (Walsh, 2009: 466)

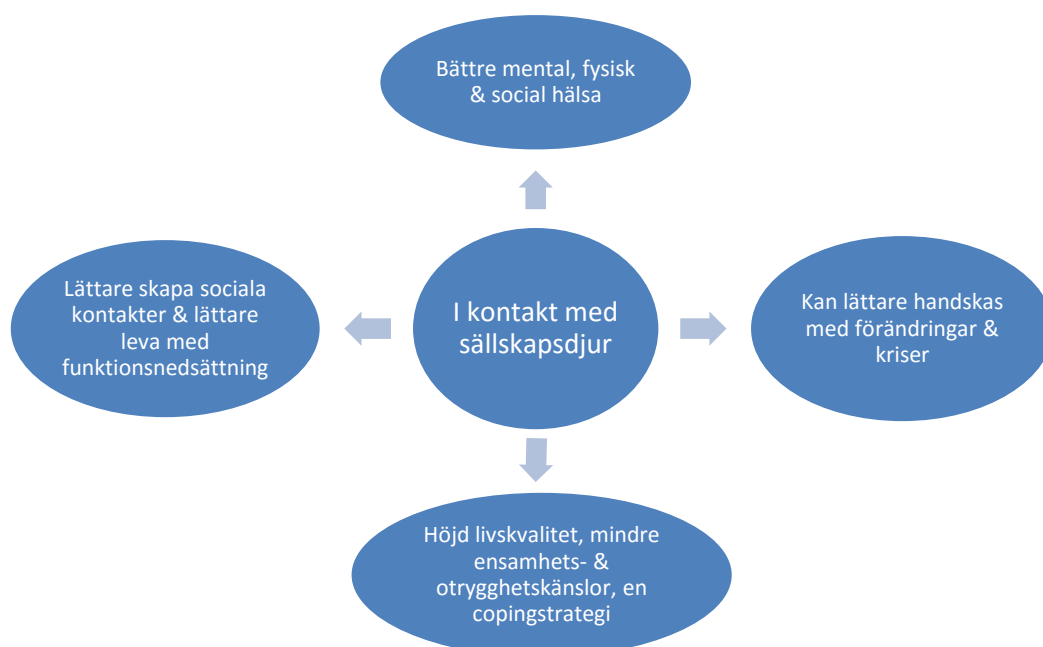
Vidare nämner Melson (2003) att sällskapsdjur utvecklar en positiv psykosocial utveckling hos barn, vilket innebär en förbättrad empatiförmåga, höjt självförtroende och en bättre kognitiv utveckling, samt större deltagande i sociala och fysiska aktiviteter. Hos äldre individer främjar sällskapsdjur också livskvaliteten – de upplever att de är värde- och meningsfulla. Dessutom har äldre djurägare, som tidigare redan nämnts, mindre hälsoproblem, eftersom sällskapsdjur kan hjälpa de äldre att bli mer avslappnade, att hålla fast vid dagliga rutiner och främja deras rörlighet och välbefinnande. Djuren fungerar alltså som både en vän, en trygghet och en säkerhet och speciellt på äldreboenden kan sällskapsdjuret påverka den äldres humör till det bättre, höja livskvaliteten och minska deras depressiva känslor. (Walsh, 2009: 470,473)

Det finns mest fördelar med att vara i kontakt med sällskapsdjur, men Walsh (2009: 466-467) nämner också att det finns vissa negativa hälsoeffekter av att vara i kontakt med djur; i en epidemiologisk studie framkom det att äldre husdjursägare bosatta i Australien led i högre grad av depression, jämfört med de äldre som inte ägde ett husdjur. Andra negativa effekter som djur kan orsaka är, enligt en hundkonsult från södra Finland (2016), att djuren kan ge upphov till allergiska reaktioner hos vissa människor, vissa kan vara rädda för djur, djuren måste få uträtta sina behov och få andra behov tillfredsställda, vilket kräver att någon måste ha ansvar över djuret.

Gällande de flesta vetenskapliga forskningar är det svårt att jämföra icke-djurägare med djurägare och få säkra resultat. Orsaken till varför det är besvärligt att få trovärdiga resultat är att det i forskningarna sällan tas i beaktande faktorer så som kön, etnicitet, erfarenheter av djur och vilken social klass individerna tillhör. Exempelvis i låginkomstländer där polishundar används för att avskräcka misstänkta brottslingar, är barnen mer troliga att utveckla en rädsla mot hundar eller ser dem som aggressiva hundar vars uppgift är att försvara hemmet, istället för att se dem som en vänlig kamrat. (Walsh, 2009: 467)

3.4 Sammanfattning

I detta kapitel sammanfattas ytligt hurudan inverkan djur har på oss människor.

4 METODVAL OCH ARBETSPROCESS

Eftersom syftet med denna studie var att diskutera vad sällskapsdjur betyder för den äldres välbefinnande och vad detta kan betyda för de äldre som bor på äldreboenden, var den mest passande metoden en tematisk intervju, eftersom det i den metoden sätts fokus på individens egna erfarenheter och åsikter och hen har möjlighet att berätta fritt med egna ord sina tankar och känslor. (Kvale & Brinkmann, 2014)

Denna studie är gjord genom tematiska intervjuer. I en tematsik intervju sätts det stor fokus på informantens synsätt, intressen och egna uppfattningar. Detta innebär att informanterna i tematiska intervjuer kan avvika från formulerade intervjuguider och att ordningsföljden på frågorna som ställs till informanten kan variera. Med andra ord har tematiska intervjuer en tendens att utvecklas till en flexibel intervju, där undersökningens fokus kan behöva anpassas efter viktiga frågor och där själva syftet med tematiska

intervjuer är att få så fylliga och detaljerade svar som möjligt från informanterna. (Bryman & Bell, 2013:474)

En tematisk intervju utfördes eftersom det i denna studie strävades efter att belysa de professionellas och de äldres personliga åsikter, synpunkter och erfarenheter av djur i vården och sällskapsdjurens inverkan på äldres välbefinnande. Det låg alltså inte i intresse att kunna generalisera många äldres tankar och åsikter om djur i äldreomsorgen, utan här eftersträvades som sagt informanternas individuella åsikt. Med professionell anses i denna studie en utbildad hundterapeut eller hundkonsult med erfarenhet av att tillsammans med en hund ha besökt olika äldreboenden, vårdplatser för funktionsnedsatta individer, specialklasser i skolor etc.

Till denna studie intervjuades två kvinnliga professionella med terapihundar, samt fem äldre; en man och fyra kvinnor. Alla äldre som intervjuades hade antingen ett djur (en katt) som bodde på deras äldreboende, eller så hade de erfarenhet av sällskapsdjur (hundar) som kom på besök till äldreboendet ibland.

4.1 Tematisk intervju

Intervjuerna pågick mellan 20-45 minuter och all diskussion som fördes under intervjun, bandades in. Frågor som ställdes till informanterna varierade en aning med tanke på att det fanns både äldre och professionella informanter, men de behandlade alla samma teman (djur i vård, delaktighet för äldre och djur som bidrar till att känslan av delaktighet ökar) och var sammanlagt runt 15 stycken. (*Se bilaga 2 Intervjufrågor för de äldre informanterna och bilaga 3 Intervjufrågor för de professionella informanterna.*)

Själva intervjuerna utfördes i den äldres egna rum på äldreboendet, eftersom många kände sig mest trygg på sitt egna rum och för att det var mest lugn och ro där. Informanterna som jobbade med terapihundar intervjuades på deras arbetsplats. Bortfall försökte förhindras genom att vara extra tydlig på förhand och att noggrant berätta vad denna studie gick ut på, samt genom att informanterna på förhand fick höra exempel på hurdana frågor de kunde tänkas behöva besvara under intervjutillfället.

Till denna studie har Forskningsetiska delegationens ”God vetenskaplig praxis” följts. ”I forskningen tillämpas dataanskaffnings-, undersöknings- och bedömningsmetoder som är förenliga med kriterierna för vetenskaplig forskning och etiskt hållbara. Vid publiceringen av undersökningsresultaten tillämpas den öppenhet och den ansvarsfulla kommunikation som karakteriserar vetenskaplig verksamhet.” (Forskningsetiska delegationen, 2014)

Vidare har hänvisningarna till andra forskares arbeten har skrivits ut på ett korrekt sätt så att deras arbete respekteras och gällande de genomförda intervjuerna har forskningstillstånd skaffats, och allt material har planerats och genomförts på ett korrekt sätt och materialet som samlats in har lagrats enligt det sätt som kraven på vetenskapliga fakta fordrar. (Forskningsetiska delegationen, 2014)

4.2 Innehållsanalys

Innehållsanalys är en empirisk vetenskaplig metod som används för att dra slutsatser om bland annat olika intervjuers, artiklars och protokolls innehåll. I innehållsanalysen ser man antingen det som direkt nämns i texten, eller så analyserar man det dolda innehållet och tolkar textens betydelse. (Kvale & Brinkmann, 2014)

För att nå studiens syfte och för att svara på frågeställningarna, förverkligades insamlingen av det empiriska materialet genom sju intervjuer. Dock användes endast fem av de sju intervjuerna, eftersom två av informanterna led av kognitiv svikt och deras svar därför var oanvändbara. Dessa fem intervjuer bearbetades utgående från Löfgrens (2013) video om innehållsanalys. Det innebar att alla intervjuer först transkriberades och relevanta ord, fraser och meningar som upprepades, som var utmärkande, eller som informanten själv ansåg vara viktiga, streckades under. Efteråt delades alla ord, fraser och meningar in i olika kategorier baserade på de olika ämnena, sambanden och olikheterna som fanns och slutligen namngavs kategorierna.

4.3 Validitet och reliabilitet

Under intervjutillfällena användes Kvale & Brinkmanns (2014) rekommendationer över hur man hjälper informanten att göra deras svar så valida som möjligt, samt att hjälpa dem minnas specifika situationer; informanterna fick tid för att formulera sina svar, de blev uppmanade att med egna ord beskriva en händelse eller känsla och de blev uppmanade att tänka på relevanta händelser som hade med ämnet att göra. (Kvale & Brinkmann, 2014: 66)

Som LeCompte och Goetz säger, är den externa validiteten (generaliserbarhet) i denna tematiska studie ett problem, eftersom det till denna studie har använts en fallstudie och till det endast ett visst urval (fem stycken) informanter. Möjligen skulle denna studies resultat ha kunnat generaliseras bättre ifall det i studien skulle ha deltagit närmare 10 informanter. Extern validitet handlar alltså om hur resultaten från denna studie kan generaliseras till andra situationer och till andra sociala miljöer. (Bryman & Bell, 2013: 401)

Trots att bortfall försökte förhindras genom att intervjuaren var extra tydlig på förhand och berätta noggrant vad denna studie gick ut på, samt genom att på förhand berätta åt informanterna hurdana frågor de kunde tänkas behöva besvara under intervjutillfället, föll två informanter bort från studiens resultatredovisning. Intervjuaren var inte tillräckligt insatt i de två informanternas kognitiva svikt innan intervjutillfället, vilket innebar att det under intervjutillfället blev tydligt att informanternas resultat inte var tillräckligt pålitliga för att användas till studiens resultatredovisning.

I denna intervju deltog alltså fem äldre individer och två professionella, men eftersom två av de äldre hade kognitiv svikt, var deras material inte lämpligt för vidare analys. Därför användes i resultatet endast svaret av tre äldre individer. Eftersom två av informanterna en gång tidigare hade träffat mig, finns det en risk att resultatet från denna studie inte är 100 % reliabelt, eftersom de äldre informanterna kanske inte vågade vara ärliga och endast svarade så som de trodde att de förväntades svara (Kvale & Brinkmann, 2014: 53).

4.4 Etiska reflektioner

Denna tematiska intervju utfördes utgåendes från Forskningsetiska delegationens God vetenskaplig praxis (2012) och bland annat följande punkter följdes; respondenten/informanten informerades om undersökningens syfte och att deltagandet i undersökningen är frivilligt, informanterna samtyckte skriftligt och de undertecknade dokumenten och de inspelade intervjuerna förvarades som sekretessbelagd data och förstördes efter att denna studie blev klar. Dessutom skaffades undersökningslov och undersökningsmaterialet förvarades på ett tryggt ställe så att utomstående inte hade tillgång till materialet.

För att utföra denna tematiska intervju behövde cheferna på äldreboendena tipsa om vilka äldre personer som skulle vara lämpliga att intervjua. De äldre blev tillfrågade om de ville intervjuas och bekräftade det sedan muntligt. Därför skickades tre brev ut till de äldreboenden som deltog; ett informantbrev, ett informationsbrev och ett brev om informerat samtycke som den äldre informanten signerade (*Se bilaga 4 Informantbrev, bilaga 5 Informationsbrev och bilaga 6 Informerat samtycke*). Breven signerades och daterades sedan innan intervjun påbörjades och informanten och intervjuaren fick behålla varsitt undertecknat brev.

Deltagarna informerades om att denna studies resultat kommer att publiceras offentligt, samt vilket syftet med studien är, men också att de var under sekretess ifall de ställde upp. De informerades även om att de närsomhelst kunde dra sig ur studien ifall de så ville. Detta nämndes både den gången de blev tillfrågade om de ville delta, samt vid själva intervjutillfället, så att de inte skulle känna sig tvingade till att delta i intervjun.

Under intervjutillfället fanns det risk att informanterna svarade oärligt ifall frågan ställdes på fel sätt eller ifall intervjuaren hade fel kroppsspråk. Det kunde också hända att vissa äldre inte var bekväma med att säga sanningen, eftersom frågorna som ställdes till dem delvis handlade om personliga saker (se *bilaga 2: Intervjufrågor för de äldre informanterna*).

5 RESULTAT

Eftersom en tematisk intervju innebär ett möte med en annan människa, behövdes det tilläggsfrågor (som inte fanns med i ursprungsfrågorna) från intervjuarens sida för att diskussionen skulle bli så naturlig och flytande som möjligt. Tilläggsfrågorna bidrog till att intervjun fick ett djupare svar, eftersom informanterna då fick en möjlighet att öppna upp mera om ämnet.

Som tidigare nämnts, led två informanter av kognitiv svikt, vilket innebär att i resultatredovisningen presenteras endast tre äldre informanters svar, samt de två professionellas svar, för att få ett så trovärdigt resultat av ämnet som möjligt. Eftersom det i denna studie har deltagit både äldre individer och professionella som arbetat med djur inom äldreomsorgen, har det gett upphov till två olika perspektiv på resultaten.

5.1 De äldres svar

I det följande stycket presenteras de mest relevanta svaren som de äldre informanterna gav.

5.1.1 Djur bidrar till positiva känslor hos de äldre och hos personalen

I intervjuerna med de äldre framkom det tydligt att majoriteten av de äldre upplevde att djur är något positivt och att de väcker varma känslor inombords.

”Han var så klok och så hemst villig och han slicka mej i ansikte bland annat.. och jag tyckte om honom så förfärligt mycke.”

”Ja älska den så mycke, ja kalla mej fö mamma åt den.”

Alla äldre informanter var också av den åsikten att djur kan få en individ att börja må bättre.

”De veeet ja att de kan få - de sänker blodtrycke, man blir lugnare o ja just välbefinnande blir just myki bättre. Att ge o få kärlek. Om man e ensam så e de bra att få ett djur.”

"De va no härligt att ha honom. Ja bodde på lande o ja va mycke ute me honom i skogen, ja älska att va ute i skogen."

Också en tredje informant ansåg att humöret blir bättre då man är i kontakt med djur.

"Närheten till katten – att få paja den o prata gullit me den o va nära katten. No tror ja man blir piggare o på bättre humör, åtminstone för stunden då man e nära katten. Ja var oxå ut me hunden då den var här."

Det framkom också att de äldre har märkt att de flesta i personalen är positivt inställda till att ha djur på besök på äldreboende.

"Flera tycker de bra att vi har katt."

"En som slutat som inte tyckte om att han (hunden) var överallt, jag tror nog att alla andra tyckte om honom."

5.1.2 Negativa sidor med att ha sällskapsdjur på äldreboenden

I undersökningen påvisades inte bara de positiva sidorna med sällskapsdjur, utan också vilka negativa känslor djur kan medföra.

"Ja blir lite besvärad då den (hunden) kommer fram."

"Int tycker ja om de, att di (hundarna) kommer in på rumme."

En informant kände sig lite begränsad då hon hade en katt som bodde i hennes rum.

"Den (katten) vart lite oroli, de va ganska jobbit o ha den här på rumme, de kändes som att ja störde den o att både den och jag int fick va riktigt fri,.. men ja älska ju no ändå katten rikti myki".

En informant nämnde också vilka fysiska svårigheter det kan finnas med att vara i kontakt med ett djur.

"Nå de kan ju va svårt fö äldre o böj sig ner o klappa den (katten)."

5.1.3 Äldres känsla av delaktighet och upplevelse av att bo på äldreboende

Då det gäller välbefinnande hos äldre som bor på äldreboenden, var resultaten varierande.

”Emotionellt mår ja.. ganska bra.”

”Ibland trivs ja o ibland trivs ja int alls.”

Två av informanterna trivdes för sig själva på sitt rum, men de upplevde inte att det var så trevligt att vistas tillsammans med de andra som bodde på äldreboendet.

”I mitt rum trivs ja nog, inte trivs ja annars så bra här. Nog kommer ja överens me dem men ja trivs inte me dem – de e så annorlunda.”

”Ja trivs i mitt eget sällskap här i rumme på kvällarna.”

De flesta av de äldre informanterna verkade vara nöjda med personalen.

”Personalen, di e hemst trevliga.”

”Personalen bryr sig.”

Enligt de flesta informanter blir stämningen bättre då ett djur finns nära till hands och djuret kan bidra till att det blir lite lättare att känna sig delaktig.

”Stämningen e bättre när här e hundar. En hund som e snäll o glad o går o hälsar på alla, lättar no upp stämningen på nåt sätt.”

”Nå på sätt o vis, fö alla tyckte om honom. Man blir mer social av att ha ett djur fö man kommer mer i kontakt med andra.”

Informanterna ansåg också att det genom djur går att skapa nya sociala relationer till andra människor.

”De mycke möjlit om hunden sku va me, sku ja kanske börja prata me andra (äldre på äldreboendet) som ja annars inte pratat med.”

”Delvis nog, när den (katten)går där i matsaln o den vill fa ut så blir de no så att ja kommenterar nå åt den som sitter brevi.”

Majoriteten av de äldre ansåg att det ordnas ganska lite aktiviteter på deras äldreboende, men de verkade inte heller ha något behov av fler aktiviteter.

”Di e no myki passiva dihär åldringarna, så int kan personalen ha så myki aktiviteter.”

”Va ja ha föstått ha di försöka aktivera didär på demenssidan då di bara e 7 stycken där”

Jag: ”Vilka aktiviteter ordnas här och brukar du delta i någon aktivitet?”

Informant: ”Neej, kommer nog int ihåg att nån sku ha fråga heller. Ja tycker om att läsa & då behöver man int så mycke sällskap.”

Det visade sig också att majoriteten av de äldre upplever att de är delaktiga, men det finns ett visst missnöje med den nuvarande situationen på äldreboendet;

”Ja ha hjälpt till i köke fö länge se – på 1900-tale. De sku va som terapi för mej fö ja mådde riktigt dåligt då. Egentligen hade ja lite mer rättigheter än de andra åldringarna (fniss) – ja har bott längst här – därför låter di väl mej gå lite husomhelst.”

”Alltid känner mej delaktig. Ja sku nu vila ha andra kamrater här så att ja sku kunna umgås me dem också, fö ja umgås inte alls me dihär. Di sku bord vara mer klar i huvu.”

Alla informanter var av den åsikten att det skulle vara tråkigare på äldreboendet om det inte fanns djur där eller om djur aldrig kom på besök till äldreboendet.

”No e de trevligt att de nån gång kommer hit hundar o hälsar på.”

”Nee ja sku inte tycka om de, att den (katten) int sku va här. Ja sku no sakna katten. Ja sku kanske tillåme börja må sämre no.”

”De no ganska tråkigt att han (hunden) int e här, ja längtar efter honom och ja tänker på honom alla dagar.”

5.2 De professionellas svar – djur är viktiga inom äldreboenden

De professionella anser att djur främst används inom vården på grund av att det är så pass kostnadseffektivt.

”De e kostnadseffektivt; såna som regelbundet får besök av djur får mindre mediciner. De sover bättre o mår bättre på alla sätt o vis.”

”Läkemedelsanvändningen minskar o de (äldre) blir mer lugna o harmoniska. I längden blir de billigare o lättare ifall professionella sku ta på sig ansvare, iställe för frivilligarbetarna.”

På samma sätt som de äldre, anser också de professionella att djur kan få en individ att börja känna sig mer delaktig & bidra till att deras vardag blir mer meningsfull.

”De öppnar så många nya vägar, bara dehär att djure finns där.”

”Ja ser ju de nästan varje da då ja promenerar me min hund varje da. Ofta e de nån åldring som har haft hund som gärna vill klappa min hund”.

De professionella anser dessutom att förutom att hjälpa till att bidra till en mer meningsfull vardag för de äldre, kan djur också hjälpa de äldre på andra sätt.

”Djure kan hjälpa med motivation. Många av dom (åldringarna) väntar ju egentligen bara på döden.. så att de kommer ett djur som behöver dem; de behöver mat, de behöver ut o kissa.. då renn hamnar klienten att stiga upp o ge vatten åt hunden.”

”Hela situationen blir mjukare om de finns ett djur.”

”Åldringar.. som rehabiliteras.. man har konstatera att om man har en hund här så kanske man stiger upp lättare. Att få känna en hundnos på olika ställen på kroppen kan motivera en mänska att röra på sig.”

Avslutningsvis kan konstateras att de äldre är positivt inställda till användningen av sällskapsdjur i äldreomsorgen, eftersom djuren kan ge dem ett mer meningsfullt och mer glädjefyllt liv, samt en bättre fysisk, social och mental hälsa. Dessutom framkommer i denna studie ett unikt resultat som inte hittats i tidigare forskning som använts till denna studie; kostnadseffektiviteten som kan uppstå på grund av införseln av sällskapsdjur i vården.

6 DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras resultaten från denna studie och liknande och avvikande resultat som hittats i annan forskning inom samma område, samt de olika för- och nackdelarna som uppstod i användandet av en tematisk intervju som metod i denna studie.

6.1 Resultatdiskussion

De svar som informanterna gav, speciellt de professionella, stämde överlag överens med annan forskning som gjorts inom samma ämne. Exempel på annan forskning inom samma område är bland annat Krause-Parello (2008), Stanley et al. (2014), Walsh (2009), Knight & Edwards (2008), Fossey & Lawrence (2013) och Goddard & Gilmer (2015). Det som dock inte framkom i någon av de forskningar som jag använt mig av, men som de professionella informanterna påpekade, var att det är kostnadseffektivt att använda sig av djur i äldreomsorgen och vården överlag. Med kostnadseffektivitet menas bland annat att de äldre behöver äta mindre medicin, t.ex. ångestdämpande medicin, ifall deras välmående kan öka tack vare ett djur. På så sätt blir kostnaderna för både samhället och den äldre mindre, och jag personligen tror också att personalen kan spara tid på att inte behöva beställa efter och dela mediciner och kan istället erbjuda den äldre individen mer kvalitetstid och bidra till att den äldres vardag blir mer meningsfull.

6.1.1 Vilken betydelse har sällskapsdjur för de äldres välbefinnande och deras känsla av delaktighet?

Eftersom det socialpedagogiska begreppet delaktighet bland annat går ut på att få behålla de egna funktionerna och göra så mycket själv som möjligt (Roos, 2009: 20-23), menar både Fossey (2013) och en professionell informant från denna studie, att den äldre individen kan känna sig mer motiverad att delta i aktiviteter och att göra saker självständigt tack vare ett djurs hjälp. Stanley et al. (2014) och Knights & Edwards (2008) menar, i likhet med flera äldre informanter från min studie, att djuren också kan vara ett sätt för de äldre att skapa nya sociala relationer till andra människor, eftersom djuret kan fungera som ett samtalsämne. Många äldre har någon gång haft djur i sitt liv, och på så sätt kan djuret vid äldreboendet väcka många minnen till liv och bidra till att de äldre kan börja samtala om deras tidigare djur med en annan människa och därifrån kan kanske en ny vänskap uppstå.

För många äldre kan det vara svårt att acceptera att de inte längre självständigt klarar av de vardagliga sysslorna och att de lider av att inte längre kunna ta sig från plats till plats och därför blir ensamma mot sin vilja (Jönson & Harnett, 2015). Det visade sig i min

studie och också i annan forskning att i dessa situationer kan ett djurs närvaro vara guld värt, eftersom ett djur kan hjälpa den äldre att hålla fast vid rutiner, främja rörlighet och välbefinnande, höja den äldres livskvalitet och bidra till att den äldre känner sig värdefull (Professionell informant, 2016 & Walsh, 2009: 470). En professionell informant påstår, likasom Stanley et al. (2013:397), att genom att den äldre får möjlighet att ta hand om ett djur (mata det, gå ut och rasta hunden, borsta djurets päls etc), så ökar hos den äldre känslan av att hen är viktig och betydelsefull.

Andra positiva faktorer som kan uppstå i kontakt med djur, är enligt Wijk (2004) och majoriteten av de äldre informanterna, att de äldre mår fysiskt bättre, är på bättre humör och att riskfaktorerna som finns för ensamma äldre (psykisk, fysisk och social understimulering) minskar, då de har möjlighet att spendera tid tillsammans med ett djur.

6.1.2 Vilken betydelse har sällskapsdjur inom äldreomsorgen?

Det som är viktigt att tänka på i arbetet med djur inom vården, är att djuret alltid kommer först – det är inte längre klienterna som kommer i första hand, utan det är djuret. Det beror på att ifall djuret inte mår bra, är stressat, har ont eller dylikt, kommer djuret att reagera utåt genom att till exempel bita. Detta kan få förödande konsekvenser, så därför är det viktigt att se till att djurets behov så som rastande, matning, lugn miljö etc, tas i beaktande och att djuret har en egen vrå att gå till då det behöver vara för sig själv. Om djuret spenderar långa dagar på jobbet, eller om djuret bor där, är det speciellt viktigt att djuret själv kan få gå iväg till en lugn plats och vara ifred – på så sätt kan djuret få vara sig själv och kan på bästa möjliga sätt hjälpa de äldre att må bättre och få en bättre vardag. Det är också viktigt att den i personalen som är ansvarig för djuret ska vara beredd på att vid behov avbryta jobbdagen och gå hem med djuret ifall djuret mår illa eller vantrivs. (Hundkonsult, 12.2.2016)

Precis som tidigare nämnts att delaktighet till viss mån går ut på att få behålla de egna funktionerna och göra så mycket själv som möjligt (Roos, 2009: 20-23), kan precis så som en professionell informant påstår, sällskapsdjuren vara till stor nytta inom äldreomsorgen, eftersom djuren kan inspirera de äldre att orka mera och att hjälpa dem att vara mer självständiga. Tack vare att djuren kan hjälpa de äldre att vara mer självstän-

diga och personalen därför inte nödvändigtvis behöver hjälpa de äldre lika mycket som förut, tror jag att det kan finnas mer tid över till att hitta på socialpedagogiska aktiviteter och på så sätt kan de äldres välbefinnande öka och deras vardag bli mer meningsfull.

Djur på äldreboenden kan, om de ges tillräckligt med egen tid och lugn och ro, fungera som både en vän, en trygghet och en säkerhet åt de äldre och dessutom kan de äldres humör påverkas positivt, livskvaliteten kan höjas och depressiva känslor kan minskas tack vare djur (Walsh, 2009: 470,473). Livet kan alltså bli mer meningsfullt, precis så som en professionell informant påstår. Vidare fäster Fossey & Lawrence (2013:208) uppmärksamhet på de olika fysiska hälsofördelarna som uppstår då djur är med de äldre på äldreboenden; blodtrycket sänks och orolighet och stress minskar. Redan att ha ett akvarium med fiskar i matsalen på äldreboendet kan få dementa äldres aggression att minska, plus att deras matlust kan öka, eftersom att fiskar har visat sig ha en lugnande effekt hos oss människor. Liknande resultat nämner flera äldre som deltagit i min studie; att få prata och röra ett djur gör att blodtrycket sänks, de upplever att de blir piggare och lugnare och de tycker mycket om att ge och få kärlek från djuret.

Så som Jönson & Harnett (2015: 146-147) säger så kan ensamhet och isolering vara några riskfaktorer för att den äldre skall utveckla psykisk ohälsa. Att få delta i olika sociala situationer menar de dock att inte är ett sätt att börja må bättre psykiskt, utan att delta i sociala sammanhang kan istället ses som ett redskap i en process där man får möjlighet att öka självkänslan och kompetensen att umgås med andra. Att i detta fall införa ett djur i denna situation, kan som de professionella informanterna påstår, hjälpa de äldre att öka deras självkänsla och att våga delta i sociala situationer.

Både Roos (2009:19) & Gustavsson (2004) menar att då en individ, i detta fall den äldre, har medinflytande och aktivt är involverad i en livssituation är hen delaktig. Jag tror också att det kan vara möjligt för de äldre att uppleva en liknande känsla av delaktighet i kontakt med djur, som de kan uppleva tillsammans med andra människor. Jag menar inte att delaktighet till fullo kan uppnås i sällskap av ett endast ett sällskapsdjur, men däremot anser jag att den äldre kan vara aktivt involverad i en situation om hen har sällskap av ett djur och att det nödvändigtvis inte behövs en annan människa för att skapa en sådan involvering. Detta tror jag eftersom att den äldre tillsammans med ett

djur kan utöva olika aktiviteter som kan ersätta eventuella icke existerande sociala nätverk. Exempelvis kan, enligt de professionella informanterna, den äldre diskutera svåra saker med hunden, röra vid och bli berörd av den, motionera tillsammans och att utöva hemmasysslor tillsammans med den och på så sätt får den äldre ändå ett någorlunda meningsfullt liv, även fast sociala kontakter kan saknas.

Krause-Parello (2008: 4-5,12) menar dock att ifall den äldre har ett starkt förhållande till ett sällskapsdjur använder hen sig av en copingstrategi, men det framkommer inte om Krause-Parello menar att det är en passiv eller aktiv copingstrategi. Jag tror dock att det syftar på en aktiv, konfronterande copingstrategi, där den äldre handskas med den eventuella smärtan som uppstått av att exempelvis inte ha ett socialt nätverk. Djuren kan ju, som så många gånger tidigare påpekats i denna studie, hjälpa en ensam äldre individ att börja må så mycket bättre både mentalt och fysiskt, men även fast djuren har en otroligt viktig social betydelse för oss människor, så kan de nog tyvärr inte ersätta de mänskliga relationerna fullständigt, även fast hundar har en utmärkt förmåga att förstå och kommunicera med oss människor.

I både min tematiska intervju och i annan forskning framkom det att eftersom så många äldre på äldreboenden lider av så kallad svag konsumentsuveränitet, alltså att de vet att någonting är dåligt, men de kan sakna medel för att säga ifrån (t.ex. lida av demens eller afasi, de har inga utomstående kontakter eller anhöriga), kan ett djur hjälpa dem att känna sig bättre förstådda och dessutom ge det känslomässiga stöd som de äldre eventuellt kan sakna från andra människor, eftersom djuret har en förmåga att läsa av människors sinnesstämning och känslor. (Nordens välfärdscenter, 2013:38-41, Krause-Parello, 2008: 4-5,12 & Hundkonsult, 2016)

De professionella måste därför veta vad som är viktigt för den äldre individen; det gäller att som professionell vara kritisk och uppmärksam och att se till att den äldre individens hälsomål samt livskvalitetsupplevelse står i fokus (Nordens välfärdscenter, 2013: 38-41). Därför anser jag och både de äldre och de professionella informanterna som deltagit i min studie, att flera äldreboenden borde ta i beaktande de äldres önskemål om att införa djur på äldreboenden och att faktiskt försöka förverkliga det önskemålet också, eftersom det är bevisat i många studier, inklusive denna, att djur medför stora positiva

hälsoförändringar hos de äldre, både fysiska, psykiska och sociala, men också för att det i det långa loppet skulle vara mer ekonomiskt att införa djur på äldreboenden, eftersom användandet av olika mediciner mest sannolikt skulle minska.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att djur är ett utmärkt socialpedagogiskt redskap, eftersom de så lätt samlar till sig människor och får dem att öppna upp till diskussion, vilket i sin tur kan skapa en känsla av gemenskap och dessutom i bästa fall leda till inklusion och en känsla av delaktighet för den äldre individen.

6.2 Metoddiskussion

Avslutningsvis diskuteras nu lite kritik gällande denna studie som jag har gjort och valet av metoden tematisk intervju. Till att börja med kunde jag ha försökt få med flera informanter så att resultatet skulle ha blivit djupare och bredare och så att resultaten också skulle ha varit ur det manliga könets perspektiv (endast en man deltog i studien, men han led av kognitiv svikt och därför användes inte hans svar; därför är nu alla svar ur det kvinnliga könets perspektiv). Denna ojämlika könsfördelning kan eventuellt ha inverkat på resultatet av studien på något sätt.

Med tanke på att två av informanterna (en kvinna och en man) led av kognitiv svikt och deras svar inte kunde användas till denna studie, påverkades resultaten en aning. Studien blev inte lika bred som jag hoppats på, eftersom det i slutändan endast fanns fem informanters svar att använda. Så här i efterhand har jag nu också kommit att fundera på ifall jag ställde frågan "Kommer du ihåg...?" åt de två informanterna som led av kognitiv svikt. I fall jag ställde sådana frågor så har jag brutit mot de etiska principerna som gäller vid bemötande av dementa, eftersom det är fel att ställa frågor som den demenssjuke inte är kapabel att besvara pga sin sjukdom. I Skogs handbok (2010: 15) "Råd till dig som möter patienter med demenssjukdom", framkommer det att man till en dement individ inte bör ställa frågor som "Kommer du ihåg?" och "Minns du?" eftersom den demente individens självkänsla kan påverkas negativt av en sådan fråga, eftersom de antagligen inte lär minnas händelsen.

Dessutom var två av de fem informanterna hade träffat mig en gång tidigare, kan deras svar ha påverkat till viss mån, till skillnad från om jag aldrig skulle ha träffat dem. Eventuellt kan de ha undanhållit viktig fakta med rädsla för att göra mig upprörd. Det som dock var positivt med valet av informanter, var att de kom både från Österbotten och södra Finland och att det i studien deltog både äldre med erfarenhet av djur på äldreboenden och professionella som arbetat med djur och äldre. Dessa faktorer har bidragit till att studien har fått två perspektiv och att resultatet visar att det inte är skillnad var man bor som äldre; djur uppskattas och behövs oberoende av geografiskt läge.

Så här i efterhand anser jag att jag kanske borde ha försökt hitta på flera frågor åt de professionella som skulle ha varit nästan likadana som de frågor de äldre fick, eftersom resultatet från de professionellas svar inte riktigt gick att placera in i frågeställningarna lika bra som de äldres svar. Därför är de professionellas resultat aningen kortare än de äldres resultat, fast egentligen gör det inte så mycket med tanke på att det var den äldres egna erfarenheter och upplevelser som jag var mest intresserad av i denna studie. Dessutom borde jag kanske ha försökt hitta mer information om nackdelar med att ha med djur i vården, eftersom det främst kom fram ett kort stycke om det ämnet från en av de professionellas intervjuer och en kort del från en annan studie (Walsh, 2009:s 466-467) och denna studie är annars överlag väldigt positivt inställd till varför djur behövs inom vården och i de äldres vardag.

Som metod var enligt mig Löfgrens (2013) video "Qualitative analysis of interview data: A step-by-step guide" ett lättförståeligt och lärorikt sätt att utföra en innehållsanalys av den data som samlats in genom mina tematiska intervjuer. Det som dock har varit svårt med att använda tematiska intervjuer som metod, var att under intervjuerna vara så objektiv som möjligt och att hålla mina värderingar och åsikter för mig själv och att samtidigt hålla igång en diskussion så att intervjuerna skulle bli så djupa och ärliga som möjligt.

Slutligen som förslag på vidare forskning vore det enligt mig intressant att undersöka hur många äldreboenden i Finland det är som faktiskt använder sig av djur och hur de upplever att det fungerar; har de sett skillnader i de äldres välmående och är djuret en för-eller nackdel för dem? Det vore också intressant att få ta reda på hur det eventuellt kommer att se ut i framtiden gällande djur inom vården; kommer detta fenomen dö ut

eftersom vår generation är så pass allergisk och kommer istället robotdjuren ta över de levande djurens funktion i vården? Det vore också intressant att undersöka beslutsfattarnas åsikt om robotdjur och levande djur; vilken grupp borde man satsa på och varför och vilken grupp anser de att är mest kostnadseffektiva i längden?

KÄLLOR

Beck-Friis, B. Et al .2007, *Hundens betydelse i vården – erfarenheter och praktiska råd*, Gothia Förlag Ab, Stockholm, 109 s.

Bryman, A. & Bell, E. 2013, *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, Liber, Stockholm, 757 s.

Forskningsetiska delegationen, 2012-2014, *God vetenskaplig praxis*, Tillgänglig:
<http://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis-anvisningar/god-vetenskaplig-praxis>
Hämtad 1.2.2016

Fossey, J. & Lawrence, V. 2013, Staff Views on the Involvement of Animals in Care Home Life: An Exploratory Study, *Journal of Sociology & Social Welfare*, XL, 4, 305-333

Fratiglioni, L. et al. 2000, Influence of social network on occurrence of dementia: a community-based longitudinal study, *The Lancet*, 355, 1315-1319

Goddard, A.T. & Gilmer, M.J. 2015, The Role and Impact of Animals with Pediatric Patients, *Pediatric Nursing*, 41, 2, 65-71

Green Care Finland, 2016, *Mitä on Green Care?* Tillgänglig:
<http://www.gcfinland.fi/MitaOnGreenCarePaavalikko> Hämtad 23.2.2016

Gustavsson, A. 2004, *Delaktighetens språk*, Studentlitteratur, Lund, 237 s

Jönson, H. & Harnett, T. 2015, *Socialt arbete med äldre*, Natur & Kultur, Stockholm, 278 s.

Knight, S. & Edwards, V. 2008, In the Company of Wolves: The Physical, Social, and Psychological Benefits of Dog Ownership, *Journal of Aging and Health*, 20, 437-452

Krause-Parello, C. A. 2008, The Mediating Effect of Pet Attachment Support Between Loneliness and General Health in Older Females Living in the Community, *Journal of Community Health Nursing*, 25, 1-14

Kvale, S. & Brinkmann, S. 2014, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund, 412 s.

Kåhlin, I. 2015, Delaktig (även) på äldre dar. Åldrande och delaktighet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning som bor i gruppbostad, Linköping Studies in Arts and Science No. 638, Linköpings universitet, Norrköping, 104 s.

Löfgren, K. 2013, Qualitative analysis of interview data: A step-by-step guide, Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=DRL4PF2u9XA&nohtml5=False> Hämtad 6.4.2016

Millan, C. & Peltier M.J. 2006, *Cesar och hans hundar. Naturliga lösningar på vanliga hundproblem*, Natur och Kultur, Stockholm, 336 s.

Nordens välfärdscenter, 2013. *Kvalitet i äldreomsorgen: Nordiska erfarenheter*, Inspirationshäfte, Tillgänglig: <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/15759/Webb%20Kvalitet%20i%20aldreomsorg.pdf> Hämtad 11.1.2016

Pedersen, I. et al. 2012, Important elements in farm animal-assisted interventions for persons with clinical depression: a qualitative interview study, *Disability & Rehabilitation*, 34, 18, 1526-1534

Roos, C. 2009, *Delaktighet inom äldreomsorgen. Om att låta de äldre få behålla makten över sina liv*, Vårdförlaget, 65 s.

Silva, K. et al. 2011, Can Dogs Prime Autistic Children for Therapy? Evidence from a Single Case Study, *The journal of alternative and complementary medicine*, 17, 7, 665-659

Skog, M. 2010, *Råd till dig som möter patienter med demenssjukdom*, Handbok, Stockholms läns landsting

Stanley, I. H. et al. 2014, Pet ownership may attenuate loneliness among older adult primary care patients who live alone, *Aging & Mental Health*, 18, 3, 394-399

Walsh, F. 2009, Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals, *Family Process*, 48, 4, 462-480

Wijk, H. 2004, *Goda miljöer och aktiviteter för äldre*, Vårdförbundet, Studentlitteratur, Lund, 241 s.

WHO, World Health Organization. 2016, *Health*, Tillgänglig:
<http://www.who.int/trade/glossary/story046/en/> Hämtad 15.3.2016

Åhnby, U. 2012, *Att möjliggöra äldre människors delaktighet i vardagen. Framtidsverkstad som idé och metod*, Dissertation series no. 28, Hälsohögskolan, Jönköping, 76 s.

MUNTliga KÄLLOR

Hundkonsult. 2016, *Intervju om djur i vården* [muntl.] Transkriberad och bifogad till detta arbete. 12.2.2016

BILAGOR

Bilaga 1: Sammanfattning av tidigare forskning

Datum	Databas	Sökord	Antal träffar	Författare & Årtal	Artikels namn
14.10.2015	EBSCO	Animals & depression & mental health	163	Pedersen, I et al. 2012	Important elements in farm animal-assisted interventions for persons with clinical depression: a qualitative interview study
14.10.2015	Sage Journals	Dog ownership & elderly & benefits	22	Knight, S & Edwards, V. 2008	In the Company of Wolves: The Physical, Social, and Psychological Benefits of Dog Ownership
22.10.2015	EBSCO	Loneliness & pets	4	Stanley, I.H. et al. 2014	Pet ownership may attenuate loneliness among older adult primary care patients who live alone
4.11.2015	EBSCO	Animal therapy & elderly care	35	Fossey, J. 2013	Staff Views on the Involvement of Animals in Care Home Life: An Exploratory Study

Bilaga 2: Intervjufrågor för de äldre informanterna

- djur i vård:

1. Känner du till andra äldreboenden som använder sig av djur i vården? Bor djuret där eller kommer det och hälsar på ibland?
2. Vad tycker du om att ha ett djur här i huset? Bra/dåligt? Motivera.
3. Hur reagerar du då djuret kommer hit till huset/fram till dig? Vilka känslor väcker det hos dig t.ex.? Hur får djuret dig att må?
4. Vilka nackdelar och fördelar finns det med att ha ett djur här?
5. Vad tror du att personalen tycker om att ha ett djur här?

- delaktighet hos äldre:

1. Hur mår du? (Känner du dig ensam/nedstämd/glad etc?)
2. Hur skulle du säga att det är att bo här? (trivsel)
3. Vilka aktiviteter brukar ordnas här? Vem ordnar? Deltar du?
4. Blir ni som bor här tillfrågade om vad ni vill göra, vilka åsikter ni har, var & bredvid vem ni vill sitta etc?
5. Känner du dig delaktig? När, varför, var, vem gör dig delaktig? Vad önskar du vore annorlunda?

- djur som ökar delaktigheten:

1. Tror du att djur kan få en människa att börja må bättre? Varför?
2. På vilket sätt kan djuret bidra till att öka känslan av att vara delaktig hos dig själv, samt hos andra? Får djuret dig t.ex. att orka mer, bli piggare, gladare, blir mer social?
3. Hur tycker du att stämningen är bland ni som bor här, då djuret är i närheten/på besök? Ändrar atmosfären på något sätt?
4. Tror du att du har stiftat bekantskap med andra som bor här (också de som du i vanliga fall inte skulle ha pratat med), tack vare djuret?
5. Hur tror du det skulle vara här på äldreboendet ifall djuret inte fanns här/allt kom på besök?

Bilaga 3: Intervjufrågor för de professionella informanterna

- Djur i vård

1. Berätta om dina erfarenheter av djur som arbetar tillsammans med/besöker människor. Har du erfarenhet av någon särskild metod som används med djuren? (ex. AAT)
2. Varför används djur inom (äldre)vården?
3. Vilka för- och nackdelar finns det med att använda sig av djur i vården?
4. Hur verkar personalen inom (äldre)vården uppfatta besöken av djurägaren & djuret? Har du lagt märke till negativa/positiva upplevelser och åsikter hos personalen? Motivera.
5. Känner du till äldreboenden som har använt sig av djur i vården? Kan du berätta om hur det går till i praktiken då djuret är där? (vad är djurets roll, är djuret instängt eller går det fritt omkring etc)
6. Vad är viktigt att tänka på ifall man vill ha ett djur med i vården? (t.ex. på äldreboenden – miljö, djurets behov & rättigheter etc)

- Delaktighet hos äldre

7. Hur tror du att den äldre, finska befolkningen mår idag?
8. Har du erfarenhet av ensamma, nedstämda äldre individer? På vilket sätt?
9. Har du förslag på hur de äldre som känner sig nerstämda eller marginaliserade skulle kunna bli mer delaktiga och inkluderade? (Både gällande de som bor hemma och som bor på äldreboenden.)

- Djur som ökar delaktighet

10. Anser du att djur kan få en människa att känna sig mer delaktig och bidra till att hen får en mer meningsfull vardag? Motivera. Har du egna erfarenheter av detta?
11. På vilka andra sätt kan djur hjälpa människor?
12. Är det skillnad på djur och djur då det gäller vårt välbefinnande? Kan t.ex. en hund ha större inverkan på människans hälsa och välbefinnande än en ödla? Motivera.

Bilaga 4 Informantbrev

Informantbrev

Bästa informant,

Jag är Emma Gäddnäs och jag studerar till socionom vid Arcada yrkeshögskola. Därför skall jag nu skriva mitt examensarbete, där syftet är att ta reda på hur djur påverkar den äldres välbefinnande, främst på ett emotionellt och socialt plan. Arbetet sker under Maria Forss handledning och skrivs för Stiftelsen Silviahemmet.

Intervjun kommer att ta ungefär 30-45 minuter och kommer att bandas in. Materialet kommer att förvaras på ett säkert ställe och ingen annan kommer att ha tillgång till det. Då arbetet är klart, kommer det inbandade materialet att förstöras. Ni är anonyma i examensarbetet och det Ni säger kommer inte gå att följas upp till Er. Intervjun sker vid den tid och plats som vi kommit överrens om.

Deltagandet är frivilligt och Ni kan när som helt under undersökningens gång, avbryta deltagandet utan att förklara varför.

Om Ni har några frågor, vänligen kontakta:

Emma Gäddnäs

E-post: emma.gaddnas@arcada.fi

Tel. nr: 050 5148703

Jag är mycket tacksam över att Ni vill delta i undersökningen.

Bilaga 5 Informationsbrev

Informationsbrev

Bästa XXX,

Jag är Emma Gäddnäs och jag skriver för tillfället mitt examensarbete om hur djur påverkar den äldres välbefinnande. Rubriken på arbetet är ” Djurs inverkan på den äldres välbefinnande”. Som handledare för detta arbete fungerar Maria Forss, medan själva arbetet skrivs för Stiftelsen Silviahemmet. För att kunna utföra detta arbete, söker jag nu 4-6 äldre informanter som vill ställa upp på en tematisk intervju.

Syftet med forskningen är att undersöka hur djur inom äldreården påverkar den äldres välbefinnande, främst på ett emotionellt och socialt plan. Forskningen kommer bestå av tematiska intervjuer och en litterär studie.

Själva intervjun kommer äga rum hos Er i ett lämpligt rum, där den äldre känner sig trygg och bekväm. Intervjun kommer ta 30-45 minuter och materialet kommer att bandas in. Deltagandet är frivilligt, konfidentiellt och anonymt. Då examensarbetet är klart kommer det inbandade materialet att förstöras.

Vid frågor, vänligen kontakta mig eller min handledare.

Med vänlig hälsning,

Emma Gäddnäs

E-post: emma.gaddnas@arcada.fi

Tel. nr: 050 5148703

Handledare Maria Forss

E-post: mia.forss@arcada.fi

Tel.nr: 020 7699471

Bilaga 6 Informerat samtycke

Informerat samtycke

Ni deltar frivilligt i undersökningen om hur djur påverkar den äldres välbefinnande. Ni kan när som helst under undersökningens gång avbryta deltagandet utan att förklara varför.

Allt material kommer att förvaras på ett säkert ställe och ingen annan kommer att ha tillgång till det. Då arbetet är klart, kommer det inbandade materialet att förstöras. Ni kommer att vara anonyma i arbetet och det Ni säger kommer inte kunna följas upp till Er.

Jag har läst informationen som står ovanför.

_ Jag ger mitt samtycke till att delta i undersökningen.

Informantens namn

Ort och datum

Intervjuarens namn

Ort och datum

